

Notiser

Den frånvarande professorn

Kring Henrik Lagerlunds tre versioner av svensk filosofihistoria finns förvisso mycket att fundera över. (*Svensk filosofi från Rydelius till Hedenius*, Thales 1999; *Filosofi i Sverige under tusen år*, Studentlitteratur 2003; *Den svenska filosofins historia*, Thales 2020.) Mera därom en annan gång, kanske.

Negation, frånvaro, tomhet är filosofiskt intressanta problem. Välkänt är Sartres exempel med vännen Pierre, som han stämt träff med på ett kafé, men som inte är där och vars frånvaro lyser starkare än närvarande personers närvaro.

I samtliga versioner av Lagerlunds svenska filosofihistorier, är det en person vars frånvaro verkligen lyser. Det är Harald Ofstad (1920–1994), professor i praktisk filosofi vid Stockholms universitet 1954 till 1987.

Vad som kan ligga bakom detta vet jag inte. Kanske var hans insats i svensk filosofi inte så viktig, men det motiverar knappast att han inte ens nämns i förbigående, när övriga professorer från den tiden mangrant redovisas.

Uppvuxen i Norge och ung under ockupationen, kunde han dock ställa en korrekt diagnos på svensk mentalitet, belysa en egenhet som bara blivit mera framträdande med tiden. Jag minns inte var han skrev det och inte exakt hur, men ungefär:

Svenskar reagerar starkare på ordet ”mord”, än inför ett mord.

Dag Andersson

Tankar om sanning

I boken *Konsten att tänka klart* (Fri Tanke 2021) säger Christer Sturmark och hans medförfattare Douglas Hofstadter: ”Om det inte finns objektiva sanningar, så kan ju ingen ha fel” (s. 362). Men de som tror att det finns objektiva sanningar har väl i så fall fel.

De säger också: ”Om sanningsrelativismens idéer vore giltiga skulle påståendet ’Alla sanningar är relativa’ *i sig* vara en relativ sanning” (s. 364).

Men om sanningsrelativismens idéer vore giltiga – dvs. om alla

sanningar är relativa, eller med andra ord: om påståendet "Alla sanningar är relativa" vore sant – så vore väl påståendet "Alla sanningar är relativa" *sant*.

Lars Bergström

Bortom sant och falskt

Poststrukturalisterna eller postmodernisterna eller hur vi nu vill tala om dem ifrågasatte i sina mest radikala stunder själva sanningsbegreppet. Är det en problematisk hållning? Det kan förefalla så, men jag tror den är oskyldig. Just kritiken av sanningsbegreppet är intellektuellt sett harmlös. Jag ska försöka förklara varför. Skarpast har Richard Rorty uttryckt vad man kunde kalla den expressivistiska synen på sanning (rotad i ren och skär nihilism):

The word 'true' is merely an expression of commendation. ("Solidarity or Objectivity")

Jag har själv faktiskt (i en gammal artikel i tidskriften *Theoria*) försvarat en liknande expressivistisk syn på 'sanning', men då bara när uttrycket tillämpas på en mängd påståenden, vilka inte har identifierats. Ta, som exempel, påståendet att merparten av de påståenden Trump gjorde på Twitter under den tid han hade tillgång till mediet var falska. Sådana påståenden, där vi inte har identifierat några bestämda påståenden om vilka vi uttalar oss, tror jag det är rimligt att förstå som uttryck för en inställning, en beredskap, i det här fallet av ta avstånd ifrån merparten av påståenden Trump gjorde. Om dessa är vi beredda att säga att så var det inte. Och beträffande resten håller vi kanske frågan öppen och i några fall är vi beredda att säga att just så var det.

Saken kan tyckas annorlunda när det handlar om påståenden som har identifierats. Om jag säger att det är sant att jag knappar ned den här meningen på min dator, så kunde man tro att vad jag nu säger är att jag knappar ned den här meningen på min dator, varken mer eller mindre. Här spelar uttrycket 'sant' ingen roll. Man antar en "deflationistisk" teori om sanning. Lite konstig är ändå den teorin. Det kan förefalla som om det ena påståendet, att det är sant att jag knappar ned meningen på min dator, handlar om något annat än påståendet att jag knappar ned meningen på min dator. Det förra uttrycket handlar om ett påstående (eller kanske en språklig sats, i andra utformningar av teorin), det senare om min dator. Det förra tillskriver en egenskap till ett påstående (el-

ler en sats). Många har avvisat *den* tanken. Ordet 'sant' fyller här ingen funktion *alls*, hävdar de. Om den språkliga formen antyder något annat är den missvisande. Men visst är det konstigt. Varför brukar vi ordet 'sant' om vi inte vill lägga något till påståendet att jag knappar ned meningen på min dator.

Filosofen Peter Strawson hävdade (tror jag, om jag rätt förstått honom) att jag *både* säger att jag knappar ned det här på min dator, då jag säger att det är sant att jag gör det, och att jag *också* uttrycker en inställning – en beredskap att bejaka påståendet. Först tyckte jag detta såg ut som en lockande position. Nu har jag ändrat uppfattning. Rortys radikala grepp framstår som rimligare, om vi *alls* vill anta den post-strukturalistiska och postmodernistiska utmaningen.

Vill jag säga att jag nu knappar ned något på min dator kan jag ju säga det. Säger jag att det är sant att jag gör det är jag ute efter något annat, nämligen att uttrycka en inställning. Samma sak om jag säger att det är ett faktum att jag knappar ned något på min dator. Jag uttrycker bara en inställning. Vilken inställning? Min beredskap att bejaka påståendet.

Om Rorty har rätt i detta följer det inte ifrån att det är sant att jag knappar ned något på min dator, eller ifrån att det är ett faktum att jag knappar ned något på min dator, att jag knappar ned något på min dator. Från uttrycket av en inställning följer inga påståenden över huvud taget. Omvänt följer förstås inte från att jag knappar ned något på min dator att det är sant att jag gör det, eller att jag faktiskt gör det.

Det har sagts att ett rimligt krav att ställa på en "sanningsteori" är att det följer ifrån den, att påståendet att *p* är sant om och endast om *p*. Detta får vi ge upp, om vi anammar den expressivistiska teorin fullt ut. Jag tror det är ett ganska oskyldigt intellektuellt ställningstagande. Åtminstone kan vi tryggt göra det beträffande vår vardagsspråkliga användning av uttrycket. Saken ställer sig annorlunda i vissa formella språk, där uttrycket 'sant' kan ha givits en särskild teknisk innebörd. Det lämnar jag därhän i det här sammanhanget.

Varför expressivism och nihilism beträffande sanning? Finns något som talar för denna kombination av åsikter? Javisst, dessa teorier utgör tillsammans bästa förklaringen av att vi famlar i blindo då vi ska förklara hur egenskapen sanning är beskaffad.

Faller inte tal om kunskap och giltiga/ogiltiga slutledningar om man ger upp beträffande sanningsegenskapen? Nej. Jag vet att *p* om och endast om jag tror att *p*, är berättigad i min tro att *p* och *p*. En giltig slutledning karaktäriseras av att, med nödvändighet, om försatsen, så

eftersatsen. Säger jag att det är nödvändigt sant att p uttrycker jag bara en attityd. Jag är ändå fri att hävda att det är nödvändigt att p. Är det expressivistiska och nihilistiska medgivandet beträffande sanning på något annat vis ödesdigert? Jag tror alltså inte det. Man kan vara sanningsexpressivist och sanningsnihilist och samtidigt realist i många andra sammanhang. I dessa andra sammanhang kan man avvisa en expressivistisk teori om det som sägs. *Mitt* bruk av moraliskt språk till exempel syftar till att fånga den moraliska verkligheten, sådan den är beskaffad. Inom moralen är det på ett visst sätt (oavsett våra föreställningar om saken). Samma sak med vardagliga utsagor om t. ex. datorn framför mig. Det står en dator framför mig (tror jag, vilket inte utesluter att det jag tar för en dator kan vara ett skickligt framställt hologram). Det påståendet kan jag göra utan att tillgripa ordet 'sann' eller 'falsk' eller 'är ett faktum att'. Någon nihilism beträffande datorer följer inte från expressivism och nihilism beträffande sanning.

Vi kan i princip ge upp orden 'sant' och 'är ett faktum att' utan att ge upp en överlag realistisk syn på världen. Och själva orden 'sant' och 'är ett faktum att' kan vi fortsatt bruka, om vi har svårt att skiljas från dem, just som uttryck för inställningar.

Torbjörn Tännsjö

Medarbetare i detta nummer av *Filosofisk tidskrift*: Anders Bartonek är universitetslektor i filosofi vid Södertörns högskola, Lotta Knutsson Bråkenhielm är teologie doktor i religionsfilosofi vid Uppsala universitet, Victor Moberger är forskare i praktisk filosofi vid Stockholms universitet, Ingmar Persson är professor emeritus i praktisk filosofi vid Göteborgs universitet och Distinguished Research Fellow vid Oxford Uehiro Centre for Practical Ethics.